

**ΘΡΑΚΗ, ΣΤΡΑΝΤΖΑ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΟΔΟΠΗ –
ΤΟΠΟΙ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ**

**ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ «Η ΠΗΓΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΟΠΟΔΑΡΗΣ» ΤΟΥ
ΠΕΤΚΟ ΣΛΑΒΕΙΚΟΒ – ΕΙΚΟΝΕΣ, ΜΟΤΙΒΑ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ**

**Αικατερίνη Μαραγκουδάκη
Γκέντσο Μπάνεβ (επιστημονικός υπεύθυνος)**

*Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών*

*Ομιλία 1.
Τόπος διεξαγωγής: Χάρμανλι*

Στην Θράκη, στην περιοχή του Χάσκοβο, κοντά στις απόκρημνες πλαγιές της βόρειας Ροδόπης και στα νότια της Σρέντνα Γκόρα, βρίσκεται μια μικρή επαρχιακή πόλη. Κοντά της ρέει και ο ποταμός Έβρος (βουλγ. Μαρίτσα). Πρόκειται για το Χαρμανλί το οποίο ιδρύθηκε το 1510 και αποτέλεσε το κυριότερο πέρασμα ταξιδιωτών και εμπόρων που μετακινούνταν πάνω στην λεγόμενη διαγώνια οδό (via diagonalis) που συνδέει την κεντρική Ευρώπη προς την Ανατολία. Στο Χαρμανλί υπάρχει και μια πέτρινη τοξωτή γέφυρα, η οποία κατασκευάστηκε με εντολή του Σιαβούς Πασά το 1585 προκειμένου να διευκολυνθεί η έλευση των ταξιδιωτών από τη μία όχθη στην άλλη. Στη γέφυρα δεσπόζει ανέπαφη μέχρι σήμερα μια μαρμάρινη επιγραφή στην οποία αναγράφεται «ο κόσμος είναι μια γέφυρα απ' όπου διαβαίνει ο βασιλιάς και ο φτωχός». Η μικρή αυτή πόλη εκτείνεται κατά μήκος του εμπορικού δρόμου και ο συγγραφέας Γκέντσο Στόεβ είπε χαρακτηριστικά για τη σημαντικότητα της τοποθεσίας της: «Το Χαρμανλί δεν χρειάζεται να ταξιδεύει γιατί όλος ο κόσμος διέρχεται από αυτό...».

Κοντά στην πόλη υπάρχει και μία πηγή την οποία την περιβάλλουν τοπικοί θρύλοι. Ονομάζεται η Πηγή της Λευκοπόδαρης (Τουρκικά: Ak baldır çeşmesi) ή αλλιώς η Πηγή της Γκεργκάνας. Ο θρύλος της όμορφης κοπέλας αποτυπώθηκε περίτεχνα σε ένα όμορφο ποίημα με χαρακτηριστικά δημοτικού τραγουδιού από τον Πέτκο Σλαβέικοβ.

Ο Πέτκο Σλαβέικοβ ήταν Βούλγαρος ποιητής και λαογράφος και γι' αυτό το λόγο κάποιος που διαβάσει το ποίημα της Γκεργκάνας είναι δύσκολο να το ξεχωρίσει από τα αυθεντικά δημοτικά τραγούδια που διαδίδονταν από στόμα σε στόμα ως είθισται. Έχει τηρήσει επακριβώς τη δομή, τη λυρικήτητα, το λεξιλόγιο και τα μοτίβα ενός φολκλόρ ποιήματος.

Το πραγματικό του όνομα είναι Πέτκο Ράτσοβ, αλλά αποφάσισε να το αλλάξει σε Σλαβέικοβ, όταν πρωτοείδε αηδόνια και τον εντυπωσίασε η φωνή τους (славей: αηδόνι). Μορφωμένος πολύ, με γνώσεις ελληνικών, σερβικής λογοτεχνίας όπως και δυτικοευρωπαϊκής, καθιερώθηκε ως ένας από τους πιο διάσημους Βούλγαρους συγγραφείς της εποχής εκείνης στην Κωνσταντινούπολη, αφού εξέδωσε περισσότερα από 60 βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά, πρωτότυπα και μεταφρασμένα, εκ των οποίων και μια πλήρη μετάφραση της Βίβλου (της Καινής Διαθήκης) σε ανατολική βουλγαρική διάλεκτο. Ταυτόχρονα συμμετείχε ενεργά και στον αγώνα για μια αυτόνομη βουλγαρική εκκλησία, ενώ παράλληλα είχε έντονη επαναστατική και πολιτική δραστηριότητα.

Μετά την απελευθέρωση και τη σύσταση του νέου βουλγαρικού κράτους, ο Σλαβέικοβ συμμετείχε ενεργά στη δημόσια ζωή και εξελέγη πρόεδρος της Συντακτικής Συνέλευσης, η οποία συνεδρίασε στο Τάρνοβο στις αρχές του 1879. Αργότερα, εξαιτίας του ελεύθερου πνεύματός του, των δημοκρατικών ιδεών του και της συμμετοχής του στην πολιτική, συνελήφθη, του απαγορεύτηκε η διδασκαλία. Απεβίωσε την 1η Ιουλίου του 1895 στη Σόφια.

Ο Σλαβέικοβ άφησε το προσωπικό του στίγμα στη βουλγαρική λογοτεχνία ως φιλόλογος, δάσκαλος, λαογράφος, δημοσιογράφος, ποιητής και συγγραφέας. Στο έργο του συγκαταλέγονται πατριωτικά τραγούδια, συλλογές λαϊκών τραγουδιών και παροιμιών, σατιρικά και αρκετά ποιήματα αγάπης.

Ο θρύλος της Γκεργκάννα και κατ' επέκταση το ποίημα του Σλαβέικοβ αφηγείται την ιστορία ενός όμορφου, συνεσταλμένου και πρόσχαρου κοριτσιού από τη Βουλγαρία. Έχει βρει το ταίρι της, τον πρώτο της έρωτα, τον Νικόλα και τον συναντά σε κάθε ευκαιρία. Ένα δαιμόνιο όμως ζήλεψε την αγάπη τους και έτσι το μέλλον τους θα διαγράφεται δυσοίωνα. Ένα πρωινό πηγαίνοντας το κορίτσι στην πηγή να κουβαλήσει νερό για το σπίτι, συναντά έναν βεζίρη. Ο Τούρκος μαγεύεται από τις χάρες της κοπέλας και προσπαθεί να την πείσει να τον ακολουθήσει στην Κωνσταντινούπολη. Μάταια όμως, καθώς η κοπέλα απαρνιέται τα πλούτη και την εύκολη ζωή που της προσφέρει ο βεζίρης και μένει πιστή στην αγάπη της, στους γονείς της και στην πατρίδα της. Ο Τούρκος εντυπωσιάζεται από την αποφασιστικότητα και το δυναμισμό της Γκεργκάννα και διατάζει να χτιστεί μια όμορφη κρήνη προς τιμήν της. Δυστυχώς η σκιά της χτίζεται και το κορίτσι αρχίζει να εξασθενεί και να αρρωσταίνει βαριά. Κανένα γιατρικό δεν μπορούσε να τη συνεφέρει και εν τέλει πεθαίνει. Από τότε ο αγαπημένος της Νικόλας συντετριμμένος χάνεται στο βουνό και κάπου κάπου ακούγεται το θλιμμένο τραγούδι της φλογέρας του να αντηχεί στο δάσος, προσμένοντας την αγαπημένη του να τον συναντήσει κοντά στη βρύση...

Πρόκειται για μια όμορφη ιστορία αγάπης που ωστόσο το κεντρικό της θέμα συγκαλυμμένα περιστρέφεται γύρω από τον πατριωτισμό ενός απλού, καθημερινού κοριτσιού από τη Βουλγαρία και όχι τόσο στην αγάπη των δυο νέων, που προβάλλει εκ πρώτης όψεως. Ο ποιητής επηρεασμένος από τη Βουλγαρική Αναγέννηση εστιάζει στην ηρωική ετοιμότητα και την υπερηφάνεια όλων των Βούλγαρων να υπερασπιστούν τη γη τους και στην ηθική ακεραιότητά τους.

Το έργο εμφανώς στηρίζεται σε λαογραφικές παραδόσεις και όπως όλα τα δημοτικά τραγούδια εκφράζει τα συλλογικά βιώματα ενός λαού, τις ιδέες του και τα συναισθήματά του. Γενικά υπάρχουν τα μοτίβα που συναντώνται στα περισσότερα δημοτικά τραγούδια (ομολογουμένως και στα ελληνικά). Για παράδειγμα οι αδιαχώριστοι εραστές, η αγωνία και η ερωτική λαχτάρα που νιώθουν, το άδοξο τέλος τους, τα δαιμονικά στοιχεία και ο ρόλος της φύσης συμπεριλαμβάνονται συχνά στα δημοτικά τραγούδια. Επίσης ο τόπος της αφήγησης είναι συμβατικός και δεν προσδιορίζεται εναργώς μέσα στο έργο, το ίδιο και ο χρόνος. Έτσι τα έμμεσα διδάγματα του ποιήματος εισέρχονται στη σφαίρα της διαχρονικότητας και μπορούν να αναφέρονται σε κάθε εποχή και περίσταση. Ο μύθος παρουσιάζεται με σχετική ελλειπτικότητα, ενώ η σχέση των ανθρώπων με τη φύση φαίνεται ιδιαίτερη και αρκετά στενή. Για παράδειγμα ο πολύχρωμος κήπος της κοπέλας συμβολίζει όλα όσα αγαπά, ο Νικόλας μετά το χαμό της αγαπημένης του βρίσκει παρηγοριά στο δάσος και πλέον εκεί κατοικεί και περιπλανιέται μοναχός. Το συγκεκριμένο ποίημα συνδέεται άρρηκτα με τα ιδεώδη της πατρογονικής γης και της οικογένειας. Ξεκάθαρα πρεσβεύει πως τίποτε δεν έχει αξία πέραν της πατρίδας και των αγαπημένων προσώπων. Σε όλα τα δημοτικά τραγούδια απαντώνται μονόλογοι και διάλογοι προσδίδοντας αμεσότητα στην αφήγηση, ενώ στο λόγο κυριαρχούν τα ρήματα και τα ουσιαστικά, δηλαδή το απλό και λιτό ύφος.

Ειδικότερα, η μορφή της Γκεργκάννας αποτελεί ένα κράμα χαρακτηριστικών φολκλόρ και λογοτεχνίας. Διαθέτει μια μοναδική αρμονία, αφού συνδυάζει την όμορφη παρουσία, τη γοητεία με τα υψηλά ιδανικά. Ο Σλαβέικοβ παντρεύει τις φυσικές αρετές της ηρωίδας του με τις ηθικές και πνευματικές της χάρες. Η κοπέλα δεν εντυπωσιάζεται από τα πλούτη και τις ανέσεις που της προσφέρει ο Οθωμανός κατακτητής. Αρέσκεται στην απλότητα, δεν φοβάται το μόχθο της εργασίας, αντλεί αστείρευτη ενέργεια από την επαφή της με τη φύση και τις

ομορφίες της. Υπερήφανα αποδέχεται το πεπρωμένο της και αρνείται ευθαρσώς την υποτιμητική φιλανθρωπία του Βεζίρη. Άλλο ένα αξιοθαύμαστο γνώρισμα του χαρακτήρα της, η πίστη. Παραμένει ακέραιη και αφοσιωμένη στην αγάπη της. Ο Σλαβέικοβ τονίζει μέσα στο ποίημά του το μεγαλείο της Γκεργκάνα που ταυτόχρονα προβάλλεται ήρεμο, αλλά συνάμα δυνατό και αγέρωχο. Αποτελεί ένα λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση. Με τον δικό του ποιητικό και αποφασιστικό του τρόπο ο Σλαβέικοβ συνδράμει στην αφύπνιση και τον ξεσηκωμό των Βούλγαρων.

Ταυτόχρονα διαβάζοντας το ποίημα στο προσκήνιο έρχονται και οι βαλκανικές δοξασίες γύρω από το νερό. Από την αρχαιότητα έως το πρόσφατο παρελθόν οι τοπικοί θρύλοι θέλουν θεότητες καλές, υποχθόνια δαιμόνια και ακαθόριστες οντότητες να ζουν σε βρύσες και γεφύρια, στο νερό δηλαδή, και να επηρεάζουν τις ζωές των κατοίκων ποικιλοτρόπως. Αυτή η δοξασία προφανώς προέρχεται από την άρρηκτη σχέση του ανθρώπου με το υγρό στοιχείο, καθώς η φύση του νερού ήταν και είναι πολυχρηστική (ζωτικής και πρακτικής σημασίας) και επομένως χάρη σ' αυτό ανταπεξέρχονταν όλοι στις ανάγκες της καθημερινότητας.

Στη λαϊκή συνείδηση θρύλοι του νερού επιβιώνουν σε πολλές δοξασίες καιπίστεις που καταγράφονται κυρίως στην ύπαιθρο. Πολλά αριθμούνται και τα έθιμα που τηρούνται σε βρύσες χωριών της Ελλάδας, όπως ενδεικτικά την ημέρα ενός γάμου ή την Πρωτοχρονιά. Έτσι, η παράδοση θέλει για παράδειγμα τη νύφη να πηγαίνει στη βρύση του χωριού για να πάρει το πρώτο νερό για το καινούργιο της σπιτικό.

Η λαϊκή συνείδηση ανέκαθεν θεοποιεί, λατρεύει και ξορκίζει το υγρό στοιχείο αποσκοπώντας με τα θωπεύματά της να το εξημενίσει και να το εξημερώσει. Όλοι έχουν ξακουστά το γεφύρι της Άρτας και το χτίσιμο της γυναίκας του πρωτομάστορα στα θεμέλιά του. Το ίδιο συνέβη και σε πλήθος άλλων δημοτικών τραγουδιών με πέτρινα γεφύρια. Όλο αυτό προέρχεται από την τεράστια σημασία που διαδραμάτιζαν τα γεφύρια στη ζωή μιας κοινότητας, αφού μια ανθρωποθυσία για το κοινό καλό ήταν πλήρως αποδεκτή. Από την άλλη οι θρύλοι αυτοί απλώς εκφράζουν με απλοϊκό τρόπο τη δυσκολία κατασκευής τέτοιων οικοδομών και την αναπόφευκτη σύγκρουση με τα φαινόμενα της φύσης που δυσχέραιναν κάθε έργο σε συνδυασμό με τα λιγοστά μέσα της εποχής. Επομένως, η ολοκλήρωση ενός τοξωτού πέτρινου γεφυριού ήθελε τον κατευνασμό της οντότητας που κατοικοέδρευε στο ποτάμι και εχθρευόταν το χτίσιμο. Συνήθως το αντάλλαγμα που ζητούσε ήταν μια ανθρωποθυσία ή ένα «ευγενές» ζώο. Αυτό ενδεχομένως πηγάζει από τις θυσίες την εποχή της αρχαιότητας που ο άνθρωπος μπροστά σε κάθε μεγαλειώδη κατασκευή απαρνιόταν κάτι πολύτιμο σε μια ανώτερη δύναμη προκειμένου να μη φανεί αλαζονικός και κυρίως ότι δεν διαπράττει ύβρη, ειδάλλως η κατασκευή του κινδύνευε να γκρεμιστεί. Συγχρόνως είναι πιθανό αυτοί οι θρύλοι να στηρίζονται και στις λαϊκές πεποιθήσεις που σχετίζονταν με την αέναη πάλη ανάμεσα στο καλό και το κακό, όπου το κακό (τη δεδομένη στιγμή το στοιχείο του νερού) για να υποταχθεί πρέπει πρώτα να προκαλέσει πόνο με κάτι κακό.

Στο ποίημα του Σλαβέικοβ αναφέρεται πως έχτισαν τη σκιά της Γκεργκάνας. Στα ελληνικά δημοτικά τραγούδια δεν συνηθίζεται το χτίσιμο σκιάς. Ωστόσο το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο. Η κοπέλα «θυσιάστηκε» για την όμορφη κρήνη. Στο ελληνικό φολκλόρ λέγεται πως αν η ανθρωποθυσία γίνει χωρίς τη θέληση του θυσιαζόμενου, τότε στοιχειώνει. Παρόλα αυτά δεν προκαλεί ζημιές ή βλάβες στην κατασκευή, απλώς υπενθυμίζει με τις φωνές του σε όλους τους κατοίκους την «αδικία» και τη σκληρότητα που του έδειξαν. Και οι κάτοικοι όμως φαίνεται να προσέχουν να μην το προκαλούν. Δεν επιδιώκουν να το εξαγριώσουν και το διαπιστώνουμε από γαμήλια έθιμα χωριών, που τα όργανα σταματούν τη μουσική την ώρα που οι νεόνυμφοι διαβαίνουν με το πλήθος το γεφύρι, για να μην ακούσει το στοιχείο τη μουσική, ξεσηκωθεί και αρχίσει να «χορεύει» γκρεμίζοντάς το. Στο δημοτικό τραγούδι για το γεφύρι της Κυράς στην Αρκαδία, Τούρκοι μάστορες κάρφωσαν μια γυναίκα και έναν αράπη και τους έριξαν στα θεμέλια. Λέγεται ότι κάθε που φουσκώνουν τα νερά, τα στοιχεία της γυναίκας και του αράπη

φωνάζουν «Βάστα, γυναίκα!», «Βάστα, αράπη!» προσπαθώντας να κρατήσουν ανέπαφη την κατασκευή για τους οδοιπόρους.

Βιβλιογραφία:

Κάπκα Κασάμποβα, *Σύνορα - ανθρώπινες ιστορίες από την άκρη των Βαλκανίων*, Αθήνα: Οξύ, 2020, σσ. 223-224 (Η πηγή της λευκοπόδαρης παρθένας)

<https://www.arcadiaportal.gr/news/ta-petrina-gefyria-kai-oi-thryloi-toys>

https://en.wikipedia.org/wiki/Petko_Slaveykov

https://bg.wikipedia.org/wiki/Изворът_на_Белоногата